

izraz autorova subjektivnog stava u svim pitanjima ilirskog jezika koja su ulazila u metodološki vidokrug njegov i njegova vremena. To je završna sinteza životnog rada jednog istraživača koji je neumorno radio nad ilirskim jezičnim ostacima i po tome je nužno interesantna i vrijedna. Sama formulacija autorove koncepcije i tamo gdje nije prihvatljiva, mora potači diskusiju. Zato će Mayerova knjiga biti korisna svima koji se budu njome kritički služili. Kao posebnu njezinu vrlinu treba naglasiti da je posve slobodna od duha panilirizma i da svoj vidokrug svijesno ograničuje na ilirsko područje. Čak i mesapski materijal donosi samo ondje gdje služi za tumačenje jezičnih pojava ili tvorba zasvjedočenih na Balkanu. Koliko god nas stanje materijala na to navodilo, ne smijemo u mesapskim natpisima tražiti rješenje ilirskog pitanja. U istraživanju ilirskog jezika napredovat ćemo jedino ako budemo umjeli čitav materijal i kompleks pitanja gledati sasvim novim očima. Zbog toga moramo iz metodskih razloga sve staviti pod znak pitanja, čak i vezu s mesapskim jezikom. Autor je osobitu pažnju posvetio historiji ilirskih toponima kod balkanskih Romana i Slavena pa je njegova knjiga i po tom vrijedna.

R. Katičić, Zagreb.

HANS KRAHE, *Die Sprache der Illyrier*, Erster Teil: Die Quellen, Wiesbaden 1955, str. VIII, 120.

Dva istraživača koji su najveći dio svog životnog djela posvetili istraživanju ostataka ilirskog jezika počeli su nekako istovremeno davati sinteze toga rada. Prvo je izašla knjiga K. ova koju ovdje prikazujemo, a malo vremena iza toga počela je izlaziti knjiga A. Mayera koju prikazujemo u istom broju ŽA. Premda su posvećene istom predmetu, obje su knjige tako različite i po svojoj organizaciji i po shvaćanju materijala da se radujemo što imamo oba priručnika jedan pored drugoga.

U predgovoru naše knjige autor ističe da se na nagovaranje prijatelja i kolega teško odlučio da skupi sve svoje brojne i razasute članke o ilirskim pitanjima u jedan zaokruženi prikaz onoga što znamo o ilirskom jeziku. On je duboko svijestan da je svaka takva sinteza na području ilirskog jezika nužno privremena, da to može biti samo davanje računa o dosadašnjem istraživanju na tom području. No baš u tom leži izvanredna i trajna vrijednost knjige. Ona nam omogućuje da se pregledno i s bogatom bibliografijom k svakom pojedinom problemu iz jednog priručnog sveska uputimo u čitavu jednu epohu ilirologije koja će za sva vremena ostati povezana s imenom H. Krahea. Stoga moramo biti zahvalni autoru što je napisao tu knjigu i svladao svoju tako razumljivu nesklonost da izradi sintezu za koju je sam najbolje znao da ne može biti nego privremena. Koliko god beznadno fragmentaran i nesiguran materijal ne daje mogućnost da se pitanja pouzdano i meritorno riješe, ipak iz svakog retka te knjige govori punina iskustva jednog života posvećenog kompleksnim pitanjima ilirskog jezika. Za mladog lingvistu koji tek pristupa pitanjima ilirskog jezika ova je knjiga izvrstan uvod koji ga mjerodavno upućuje u istraživačka iskustva starije generacije. Ova je knjiga doista i u pravom smislu te riječi vjerna sinteza i u tome leži njezina puna vrijednost.

Od zamišljenog djela izašao je dosada samo prvi svezak koji obrađuje izvore za proučavanje ilirskog jezika i literaturu o njima. Autor u predgovoru ističe da to nije edicija natpisa i glosa niti zbirka vlastitih imena, nego opis materijala bez pretenzije na potpunu iscrpnost i s kritičkim izborom bibliografije. Ovom svjesnom ograničenju imamo dodati samo to da se sve iole bitno uvijek nalazi u knjizi. Naša knjiga i nije pregledni i iscrpni priručnik nego uvod u poznavanje toga materijala sa stanovišta etimološke metode koja je dosada posve određivala istraživanja na području ilirskog jezika. Na mnoga pitanja koja nas danas bitno zanimaju nećemo naći odgovara u toj knjizi, no razlog je tome posebna upravljenost vidokruga etimološke metode.

Odmah u uvodu zauzeo je autor stav prema jednom pitanju koje se može smatrati centralnim u izučavanju ilirskog jezika, naime prema određivanju pojma Ilir i ilirski. Premda je autor ove knjige djelovao u vrijeme kad se t. zv. „paniliri-

zam“ bio najviše razmahao, nikad u tom nije izgubio mjeru i kritičnost. Neshvatljivo je što ga pritom ipak nije mimoišao pokudni naziv „panilirista“ koji mu je dao V. Pisani (*Il problema illirico*, Pannonia 1937.) I u našoj knjizi autor se vrlo odrešito kritički odnosi prema panilirizmu i ostaje čvrsto na principu da se ilirski jezik mora izučavati na Balkanu. On uglavnom ostaje na metodskim pozicijama koje je definirao još 1925. u svojoj zbirci ilirskih geografskih imena. Po tom mišljenju treba polaziti od jednog centralnog područja koje uglavnom obuhvata rimsku Dalmaciju i onda odande prelaziti na područja na kojima se susreću isti onomastički elementi kao i u centralnom području. Ovom nesumnjivo ispravnom i zdravom temeljnom principu može se prigovoriti jedino to što previše apriorno određuje ilirsko jezično područje na Balkanu i na njemu dobiveni materijal podvrgava dalje jedino etimološkom ispitivanju, a zanemaruje manje jezične i dijalekatske jedinice na tom području. Pritom se smeće s uma da zapravo nemamo temelja da čitav rimski Ilirik smatramo bez daljnjih dokaza jedinstvenim jezičnim područjem. Nakon što je izašla naša knjiga, sam je autor doprinio jednom važnom raspravom raščišćivanju tog pitanja (*H. Krahe, Vorgeschichtliche Sprachbeziehungen von den baltischen Ostseeländern bis zu den Gebieten um den Nordteil der Adria*, Akademie der Wissenschaften und der Literatur in Mainz, Abhandlungen der geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1957, Nr. 3, Wiesbaden 1957).

Nakon kratkog i sumarnog opisa izvora autor prelazi na obradu pojedinačnih njihovih kategorija. Prvo mjesto zauzimaju natpisi. Za jedini ilirski natpis s Balkanskog poluotoka koji K. navodi u svojoj knjizi danas znamo da je ustvari ranosrednjovječni grčki pečatnjak (Isp. *Lj. Ognenova, Nouvelle interprétation de l'inscription „illyrienne“ d'Albanie*, Bulletin de Correspondance hellénique LXXXIII — 1959 — II, str. 794—799). Nevolja je samo u tome što natpis treba čitati od dolje prema gore, a ne od gore prema dolje. To međutim ne mijenja ništa na činjenici da je autorova etimološka interpretacija vrlo uvjerljiva, a ovaj slučaj pokazuje samo slabost etimološke metode koja često zakazuje upravo na taj način što daje uvjerljive ali krive interpretacije. Gubitkom ovog jednog natpisa od tri riječi iliriologija praktički ne gubi ništa, njezine najveće mogućnosti leže usprkos svim teškoćama ipak na polju onomastike.

Veliku pažnju posvećuje autor mesapskim natpisima iz južne Italije. Te stranice naše knjige danas su najpouzdaniji uvod u mesapologiju i daju vrlo realnu iako ne baš optimističku sliku o našem sadašnjem poznavanju tih spomenika. Čovjek koji se čitava života borio s tim oporim materijalom u sažetom je obliku kazao sve što se danas o tim natpisima može ozbiljno reći. Time je opovrgao sve one koji misle da mogu dati suvisle prijevode mesapskih natpisa, pogotovo većih. U knjizi je obrađen samo izbor iz mesapskog materijala, ali je taj izbor vrlo reprezentativan i daje vrlo dobru predodžbu o tom materijalu.

Dalje obrađuje autor, sasvim malobrojne sačuvane ilirske glose. Njima pridružuje nešto brojnije mesapske i druge južnoitalske glose koje se mogu smatrati ilirskima i materijal koji među makedonskim glosama vjerojatno pripada ovamo. O tim glosama rečeno je sve bitno i dana je osnovna literatura tako da se početnik i ovdje može izvrsno orijentirati.

Slijedeće poglavlje posvećeno je imenima i to prvo osobnim i imenima božanstava a zatim i geografskim imenima. Posebna je pažnja posvećena osobnim imenima starinskog indoevropskog tipa složenim od dvije riječi. No ta imena nisu karakteristična za ilirsku antroponimiju kako je upoznajemo iz izvora. Imena su raspoređena po tvorbama i gdje je to moguće po vjerojatnom značenju. Daje se vrlo zanimljiv tipološki pregled ilirskih imena, osobnih i geografskih. Autor je jedna od najistaknutijih ličnosti suvremene onomastičke nauke i to je uvelike povećalo vrijednost ovog pregleda ilirskih imena. Za naš je osjećaj malo premalo pažnje posvećeno pitanjima geografske distribucije pojedinih imena i tipova. Ali taj je nedostatak inherentan metodi na temelju koje su se vršila istraživanja koja su sintetizirana u ovoj knjizi. Pažljivi čitalac naći će u ovim poglavljima mnogo obavijesti o ilirskoj onomastici, o suponiranim značenjima, o autorovim etimološkim interpretacijama i o njegovim pogledima na ilirsku poredbenu fonetiku. U tom dijelu, gdje su imena po mnogim kriterijima svrstana u male skupine, čitalac najneugodnije osjeća što knjiga nema općeg indeksa. Uzrok je tome što je naša knjiga samo prvi svezak za-

mišljenog djela. Na kraju je čitavog djela sigurno predviđen opći indeks. Na žalost se izlaženje daljnjih svezaka dosta otešlo, pa je time neugodno smanjena upotrebljivost naše knjige. Njome se danas kao priručnikom za informaciju u pojedinačnim pitanjima možemo služiti samo ako se već prilično dobro snalazimo u ilirskom materijalu. Ali naša knjiga nije ni zamišljena da bude priručnik u koji se samo zaviruje. Nju treba čitati i onda će početniku a i onom tko već dulje radi na ilirskim pitanjima dati vrijedan pregled i uputiti ga u dosadašnja istraživanja.

Posljednje poglavlje posvećeno je interesantnom i važnom pitanju o ilirskim tudicama u drugim jezicima. To su u prvom redu riječi klasičnih jezika za koje je vjerojatno da su preuzete iz ilirskih govora. K tome se pridružuje još i niz riječi iz alpskih dijalekata za koje se pomišlja na ilirsko podrijetlo. Premda su te „ilirske“ riječi najproblematičniji dio ilirskog jezičnog materijala ipak im treba posvećivati veliku pažnju. Tim je veća vrijednost ovog konciznog pregleda. Radi se tu o riječima određenih kulturnohistorijskih slojeva koje bi trebalo pobliže utvrditi bez obzira kakav je njihov odnos prema epihorskim dijalektima rimskog Ilirika.

Knjiga koju smo prikazali stoji kao granični kamen na prijelazu dvaju razdoblja u izučavanju ostataka ilirskih dijalekata. Ona sintetizira bogat i intenzivan životni rad najvećeg živog poznavaoca ilirskih problema i skuplja rezultate jedne metode koja je u oštroumnoj, trijeznoj i uravnoteženoj primjeni autorovoj kroz tri decenija dala uglavnom sve ono što je mogla dati. Kao svakoj metodi svojstvene su joj slabosti i jednostranosti. Još bolje je kazati da je po samoj svojoj prirodi slijepe za neke aspekte pitanja koja rješava. Zadatak je budućih istraživanja da uvode nove metode i iscrpu njihove mogućnosti. Autor naše knjige i sam učestvuje u tim istraživanjima i dao im je već prve odlučne pobude i rezultate. Vrlo želimo da što prije izda i druge dijelove svog kapitalnog djela jer su oni potrebni daljnjem razvitku ilirskih studija koje on s tolikim razumijevanjem prati i podupire.

R. Katičić, Zagreb.

J. EBERLE, *Amores — Nova carmina*, str. 70, izd. Artemis—Zürich 1962.

Već sam jednom prikazao Eberlovu latinsku poeziju [v. *Živa Antika*, t. I 1961., str. 201] i istakao njegovo poetsko nastojanje da mu latinski jezik bude sredstvo kojim bi mogao izraziti sažetije i uvjerljivije svoje lirске doživljaje negoli one koje izražava na materinskom, njemačkom jeziku. Eberle je usto pobornik svih onih novih strujanja u novolatinskoj poeziji koja bi mogla u umjetničkom obliku opravdati stvaranja na tom jeziku. Dosad je objavio nekoliko zbirki. Prva je izašla još 1955. pod naslovom *Imagines* u Stuttgartu, druga *Laudes* 1959. i sad treća pod navedenim naslovom. Sve te zbirke ocrtavaju put Eberlovih lirskih dostignuća.

Od prve zbirke do posljednje opaža se neprestano uspon i sve dublje ulaženje u samu realnost. U ovoj novoj zbirci ima pjesama koje su, kao što su: *Atra nubes* i *Ultimus*, obračun s tamnom prošlošću, a ta je kao mora, pritiskivala njemačku dušu. Te nisu glas *vapijućega u pustinji*; one, napisane na latinskom jeziku, govore da u današnjem zbivanju te zemlje ima stvaralaca koji drže da je potrebno upozoriti najmlađe generacije na nedjela predaka. A kad se to lirski izrazi u potresnom i imaginativnom obliku, onda takve pjesme postaju utjeha i doživljaj prvoga reda, jer iskreno priznanje na kraju pjesme *Atra nubes*:

Sidus nostrum nube nostram
obscurabitur ad mortem.

priznanje starije generacije i opomena da se nije smjelo dogoditi ono što se dogodilo u zemlji iz koje su toliki duhovi, osobito u muzici ili filozofiji, kroz stoljeća klicali i borili se za slobodna čovjeka. Takvo raspoloženje struji i dobro komponiranom pjesmom *Ultimus*, u kojoj je prikazana tragična sudbina osamdesetogodišnjaka Židova. I u njoj je završna strofa potresna i baladno reljefna:

Ultimus vici hic iacet Iudaeus.
Contegent brevi sepulcrum virgulta.
Bustum at non erit obliteratum:
plura quam senex hic iacent sepulta. . .